

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Voorkeurstemmen door mensen met een migratieachtergrond: Een scriptieonderzoek naar voorkeurstemmen in de Gemeente Den Haag
Wingerde, Bart van

Citation

Wingerde, B. van. (2022). *Voorkeurstemmen door mensen met een migratieachtergrond: Een scriptieonderzoek naar voorkeurstemmen in de Gemeente Den Haag.*

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3448308>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Voorkeurstemmen door mensen met een migratieachtergrond

EEN SCRIPTIEONDERZOEK NAAR VOORKEURSTEMMEN IN DE GEMEENTE DEN HAAG

NAAM: BART VAN WINGERDE

SCRIPTIEBEGELEIDER: DR. P.G. CASTENMILLER

TWEEDE LEZER: DR. F.G.J. MEIJERINK

SPECIALISATIE: NEDERLANDSE POLITIEK

DATUM: 13-6-2022

AANTAL WOORDEN: 9831

INHOUDSOPGAVE

Abstract	2
Hoofdstuk 1 - Introductie	3
1.1. Wetenschappelijke relevantie	7
Hoofdstuk 2 - Theoretisch kader	9
2.1. Personalisering van de politiek	9
2.2. Tweede Orde Personalisering: Voorkeurstemmen	10
2.3. Etnisch stemmen.....	10
2.4. Lokale verkiezingen	11
2.5. Conceptualisering en operationalisering sleutelvariabelen	12
2.5.1. Afhankelijke variabele	12
2.5.2. Onafhankelijke variabele	13
2.5.3. Controlevariabelen.....	14
2.5.4. Samenvatting	17
Hoofdstuk 3 - Methoden en Technieken	18
3.1. Soort onderzoek	18
3.2. Regressieanalyse.....	18
3.3. Validiteit	18
3.4. Dataverzameling	19
Hoofdstuk 4 - Resultaten en analyse	21
4.1. Beschrijvende statistiek	21
4.2. Regressieanalyse.....	23
4.2.1. Model 1	24
4.2.2. Model 2	25
Hoofdstuk 5 – Conclusie.....	28
5.1. Beantwoording onderzoeksvraag	28
5.2. Discussie.....	28
5.3. Aanbevelingen.....	30
Literatuurlijst.....	32

ABSTRACT

The people's voting choice is not only influenced by political parties, but also by the individual politicians themselves. This personalization of politics could be due to certain character traits of politicians, but also due to their personal characteristics. This thesis researches the latter at a municipal election in The Netherlands in 2022. A regression analysis has been conducted using the election results from The Hague and the composition of the different neighborhoods in terms of migration backgrounds. More specifically, it has been explored whether intraparty preference voting is influenced by the migration backgrounds of the voter on the one hand and the candidate on the other hand.

The results of this research suggest that voters with a migration background are more likely to cast a preference vote for candidates that also have a migration background. This is shown by the effect that in neighborhoods that have relatively more residents with a migration background, more votes are casted on candidates with a migration background. This has implications for the way parties should compose their electoral lists and could raise the question whether the preferential threshold should be lowered to increase diversity in representative bodies.

HOOFDSTUK 1 - INTRODUCTIE

In Nederland is het mogelijk om een voorkeurstem uit te brengen. Wanneer iemand een voorkeurstem uitbrengt, stemt deze niet op de lijsttrekker, maar op een andere kandidaat van dezelfde lijst. Wanneer een kandidaat zoveel voorkeurstemmen binnenhaalt dat de voorkeursdrempel wordt overschreden, wordt deze verkozen tot de volksvertegenwoordiging waarvoor de kandidaat verkiesbaar was, ongeacht de positie op de lijst. Deze voorkeursdrempel staat gelijk aan 25% van de kiesdeler (Kiesraad, 2020).

Voorkeurstemmen kunnen bijdragen aan de representativiteit van een volksvertegenwoordiging. Het beperkt namelijk de invloed van politieke partijen in het bepalen wie er onderdeel wordt van die volksvertegenwoordiging, aangezien politieke partijen in Nederland verantwoordelijk zijn voor de samenstelling van de lijst waarop gestemd kan worden. Zonder de optie om te voorkeurstemmen, worden personen verkozen naar de volgorde die de partij heeft bepaald. De mogelijkheid om een voorkeurstem uit te brengen, zou de link tussen de stemmer en de volksvertegenwoordiger moeten versterken (Wauters et al., 2012). Ook de populariteit van een individuele kandidaat binnen een lijst komt via voorkeurstemmen tot uitdrukking. Dit is relevant, want wanneer een kandidaat veel voorkeurstemmen behaalt en dus populair blijkt, kan dit leiden tot een hogere positie op de kandidatenlijst bij de volgende verkiezing en/of meer interne macht binnen de partij (Nagtzaam & Van Erkel, 2016).

Den Haag is de meest gesegregeerde stad van de Nederlandse Randstad. Het ontstaan hiervan begon al in de vroege 19de eeuw en lijkt haar oorsprong te vinden in natuurlijke geologische grenzen door de stad heen. Deze scheidden de hoge en droge gebieden van de lage veengebieden. De droge gebieden vormden een aantrekkelijk landschap, welke de welvarende burger aantrok. De werkende klasse streek neer in de aangrenzende veenlanden. Uitbreidingen van de stad na de oorlogen werden ook gebouwd op veengebied (Boelhouwer, 2002).

Den Haag is daarnaast een zeer diverse stad. In 2021 bestond de bevolking voor 43,8% uit mensen met een Nederlandse achtergrond en dus voor 56,2% uit mensen met een migratieachtergrond (Gemeente Den Haag, z.d.). Deze percentages verschillen, zoals te zien is in tabel 1 echter erg per wijk. Waar bijvoorbeeld in de Schildersbuurt 91,2% van de

bewoners een migratieachtergrond heeft, is dit in Scheveningen met 33,1% juist weer een stuk lager dan het gemiddelde over de hele stad.

Tabel 1

Samenstelling van de wijken in Den Haag naar migratieachtergrond in 2021

Wijk	Nederlands	Migratieachtergrond	Westers*	Niet-westers*
Den Haag**	43,8%	56,2%	19,5%	36,7%
Archipelbuurt	58,2%	41,8%	29,4%	12,4%
Belgisch Park	62,3%	37,7%	23,9%	13,8%
Benoordenhout	59,0%	41,0%	29,1%	11,9%
Bezuidenhout	48,5%	51,5%	25,9%	25,6%
Binckhorst	70,5%	29,5%	10,1%	60,4%
Bohemen en Meer en Bos	72,4%	27,6%	19,9%	7,7%
Bomen- en Bloemenbuurt	67,1%	32,9%	22,1%	9,9%
Bouwlust en Vrederust	26,4%	73,6%	13,3%	60,3%
Centrum	40,4%	59,6%	23,8%	35,8%
Duindorp	80,7%	19,3%	12,2%	7,1%
Duinoord	55,8%	44,2%	31,9%	12,3%
Forepark	85,0%	15,0%	12,6%	2,4%
Geuzen-en Statenkwartier	57,0%	43,0%	30,6%	12,4%
Groente- en Fruitmarkt	10,1%	89,9%	16,8%	73,1%
Hoornewijk	44,7%	55,3%	5,2%	50,1%
Kijkduin en Ockenburgh	71,6%	28,4%	17,9%	10,5%
Kraayenstein en Vroondaal	67,7%	32,3%	16,0%	16,3%
Laakkwartier en Spoorwijk	22,2%	77,8%	25,0%	52,8%
Leidschenveen	56,1%	43,9%	10,6%	33,3%
Leyenburg	57,6%	42,4%	19,6%	22,8%
Loosduinen	64,7%	35,3%	13,1%	22,2%
Mariahoeve en Marlot	45,2%	54,8%	20,4%	34,4%
Moerwijk	22,9%	77,1%	15,2%	61,9%
Morgenstond	28,0%	72,0%	14,5%	57,5%
Regentessekwartier	47,6%	52,4%	24,0%	28,4%
Rustenburg en Oostbroek	31,2%	68,8%	32,5%	36,3%
Scheveningen	66,9%	33,1%	20,6%	12,5%
Schildersbuurt	8,8%	91,2%	9,0%	82,2%
Stationsbuurt	27,7%	72,3%	21,1%	51,2%
Transvaalkwartier	6,9%	93,1%	21,3%	71,8%
Valkenboskwartier	48,3%	51,7%	24,0%	27,7%
Van Stolkpark en Scheveningse Bosjes	54,0%	46,0%	33,1%	12,9%
Vogelwijk	71,8%	28,2%	22,2%	6,0%
Vruchtenbuurt	72,8%	27,2%	17,8%	9,4%
Waldeck	64,6%	35,4%	15,7%	19,7%
Wateringse Veld	50,9%	49,1%	10,2%	38,9%
Westbroekpark en Duttendel	65,7%	34,3%	25,8%	8,5%
Willemspark	46,0%	54,0%	37,6%	16,4%
Ypenburg	55,8%	44,2%	13,2%	31,0%

Zeeheldenkwartier	48,5%	51,5%	24,2%	27,3%
Zorgvliet	53,6%	46,4%	34,9%	11,5%
Zuiderpark	67,0%	33,0%	12,5%	20,5%

Noot. Data afkomstig van Gemeente Den Haag (2021) *De kolom ‘Westers’ en Niet-Westers’ vormen samen de kolom ‘Migratieachtergrond’ **Het gemiddelde van de stad is onder ‘Den Haag’ weergegeven

Tijdens mijn stage bij het CDA Den Haag merkte ik dat voorkeurstemmen van grote invloed kunnen zijn op de samenstelling van de gemeenteraad. In de raadsperiode 2018-2022 had het CDA Den Haag 3 zetels in de gemeenteraad. Twee van deze zetels werden gevuld door raadsleden die op voorkeurstemmen verkozen waren. De eerste, Kavish Partiman, stond op plek 7 op de lijst en is een Hindoestaan. Hij stond dus op een onverkiesbare plek, maar doordat hij genoeg voorkeurstemmen ontving, is hij toch in de raad gekomen. Later is hij zelfs fractievoorzitter geworden. De ander is Ismet Bingöl, die op plek 10 op de lijst stond. Hij komt uit de Schilderswijk, waar hij buurtvader is, en is van Turkse afkomst. Ook hij is ondanks zijn onverkiesbare plek door voorkeurstemmen toch in de raad gekomen. Bij de verkiezingen van 2022 stond Partiman op plek 2 en Bingöl op plek 4. Partiman is wederom tot raadslid verkozen. Bingöl heeft het net niet gehaald, omdat de nummer 3 meer voorkeurstemmen had, maar is wel aangesteld als fractievertegenwoordiger voor de partij. Het illustreert dat wanneer iemand eenmaal is verkozen op voorkeurstemmen, het mogelijk is dat die persoon voor een langere periode door kan dringen tot hogere posities binnen de partij.

In Tabel 2 is het aantal uitgebrachte voorkeurstemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen in Den Haag weergegeven. Deze data zijn helaas alleen beschikbaar voor de jaren 2014, 2018 en 2022. In 2018 is er in het Lokale Kiezersonderzoek in Nederland onderzoek gedaan naar onder andere voorkeurstemmen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen. Hier blijkt dat gemiddeld 47% van de mensen een voorkeurstem uitbrengt in plaats van een stem op de lijsttrekker (SKON, 2018). In Figuur 1 van Nagtzaam (2021) is te zien dat bij de landelijke verkiezingen voor de Tweede Kamer steeds meer voorkeurstemmen worden uitgebracht, wat past bij het beeld van Tabel 2. Het percentage voorkeurstemmen lijkt bij de gemeenteraadsverkiezingen in Den Haag overigens de afgelopen jaren veel hoger, een verschil van meer dan 20 procentpunten, dan bij de Tweede Kamerverkiezingen over het hele land.

Tabel 2

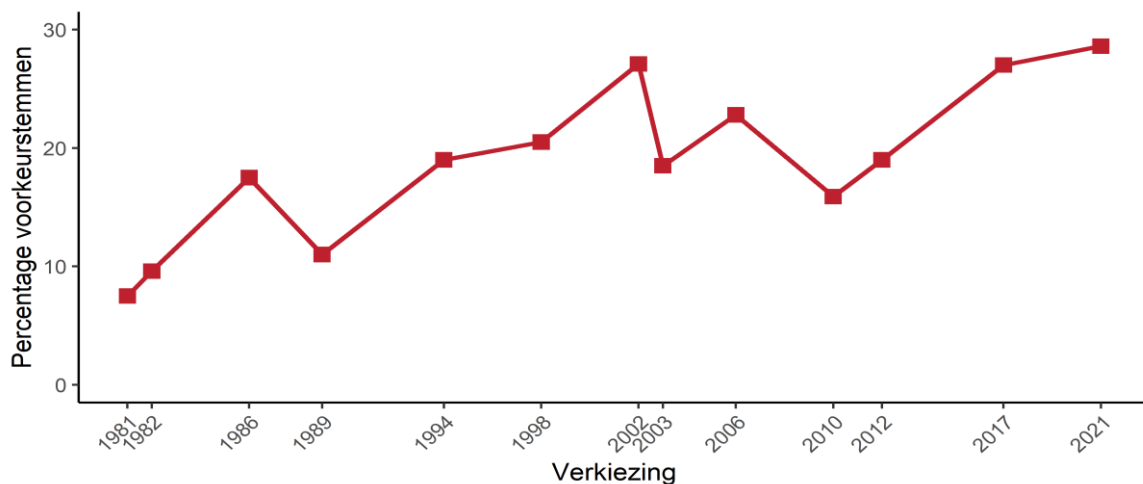
Het aantal voorkeurstemmen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in Den Haag vanaf 2014

Jaartal	Totaal aantal geldige stemmen	Stemmen op lijsttrekker totaal	Voorkeurstemmen totaal	%Voorkeurstemmen
2014	199.513	117.847	81.666	40,9
2018	194.236	94.164	100.072	51,5
2022	182.629	82.111	100.518	55,0

Noot. Data afkomstig van Rijksoverheid (2015), Gemeente Den Haag (2018) & Gemeente Den Haag (2022)

Figuur 1

Trendlijn percentage voorkeurstemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen

Noot. Figuur afkomstig van Nagtzaam (2021).

Van Holsteyn en Andeweg (2012) stellen dat de toename van het aantal voorkeurstemmen bij verkiezingen mede verklaard zou kunnen worden door de personalisering van de politiek. Kiezers zijn minder vaak verbonden aan een partij (partisanship) en de rol van individuele politici wordt groter. Dit begint bij de lijsttrekker, maar door de mogelijkheid om te voorkeurstemmen, kan dit ook een effect hebben voor kandidaten die lager op de lijst staan. Het voorbeeld van de twee CDA-raadsleden die op voorkeurstemmen zijn verkozen illustreert dit. Zij wisten door zelf genoeg kiezers voor zich te winnen de lijst te doorbreken en in de gemeenteraad te komen.

1.1. WETENSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Er zijn al verschillende onderzoeken gedaan naar het stemgedrag van kiezers met een migratieachtergrond. Onderdeel hiervan is onderzoek naar ‘etnisch stemmen’. Etnisch stemmen is een vorm van strategisch stemmen, waarbij het idee is dat een kiezer met een bepaalde migratieachtergrond hoopt dat het stemmen op een kandidaat met dezelfde migratieachtergrond, meer voordelen oplevert dan stemmen op een kandidaat met een andere achtergrond (Van der Heijden & Van Heelsum, 2010).

Sinds 1994 voert het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES) van de Universiteit Amsterdam bij elke gemeenteraadsverkiezing onderzoek uit naar de opkomst en het stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond. Het meest recente rapport gaat over de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2018 en is gebaseerd op 3.332 enquêtes waarvan 1.609 zijn ingevuld door mensen met een migratieachtergrond. Zij onderzochten hier ook etnisch stemmen. Uit het onderzoek blijkt dat in alle groepen etnische stemmen zijn uitgebracht. Voor respondenten met een Turkse achtergrond, betrof dit 62%, met een Marokkaanse 55% en met een Surinaamse 43%. In dit onderzoek zijn echter ook de stemmen op lijsttrekkers meegenomen, wat vermoedelijk een deel van het effect kan verklaren. Zo had DENK een lijsttrekker met een Marokkaanse achtergrond en BIJ1 en ChristenUnie lijsttrekkers met een Surinaamse achtergrond. Uit een andere vraag in de enquête blijkt wel dat Amsterdammers met een migratieachtergrond ten opzichte van stemmers zonder migratieachtergrond significant vaker kiezen voor een kandidaat met als reden voor hun stem dat deze kandidaat dezelfde herkomst heeft (Kranendonk et al., 2018).

Voor Den Haag bestaat een onderzoek als het bovenstaande nog niet. In dit scriptieonderzoek zal gepoogd worden een aanzet te geven voor meer onderzoek op dit onderwerp om dit gat in de wetenschappelijke literatuur op te vullen. Er zal onderzocht worden of in wijken waar relatief veel mensen met een migratieachtergrond wonen ook meer stemmen op kandidaten met een migratieachtergrond worden uitgebracht. Hierbij wordt gefocust op stemmen die niet op de lijsttrekker, maar op andere kandidaten zijn uitgebracht. Aangenomen wordt dat de kiezer zijn partijkeuze al duidelijk had en daarna kiest voor een individuele kandidaat binnen die partij. Er zal dus worden gekeken of kandidaten met een migratieachtergrond relatief veel voorkeurstemmen behalen in wijken waar relatief veel mensen met een migratieachtergrond wonen. Door middel van een regressieanalyse kan zo aangetoond worden of mensen met een migratieachtergrond vaker op iemand stemmen die ook een migratieachtergrond heeft. De onderzoeksvraag van deze scriptie luidt:

Wat is de invloed van de samenstelling van een wijk naar migratieachtergrond op het aantal voorkeurstemmen dat een kandidaat met een migratieachtergrond behaalt in die wijk?

HOOFDSTUK 2 - THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van relevante wetenschappelijke theorieën rondom het onderwerp. Er zullen hypotheses geformuleerd worden op basis van deze theorie om te helpen bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag.

2.1. PERSONALISERING VAN DE POLITIEK

Ten tijde van de verzuiling in Nederland was het vrij overzichtelijk waar kiezers op stemden, omdat er duidelijke scheidslijnen liepen door de maatschappij. Na de ontzuiling in Nederland, heeft er een proces van personalisering van de Nederlandse politiek plaatsgevonden. Er vond een verzwakking plaats van de sociale banden tussen kiezers en partijen langs oude scheidslijnen als sociale klasse of religie. In plaats van alleen de partij, is ook de individuele politicus belangrijk geworden (Van Holsteyn & Andeweg, 2012). De ontzuiling hield in dat de rol van ideologieën en religies kleiner werd. De eerder bestaande ‘zuilen’, waar mensen zich toe voelden behoren, werden minder belangrijk. Verder kwamen er steeds meer nieuwe partijen bij, in plaats van dat er één partij per zuil was. Men stemde niet alleen meer naar zijn sociale klasse of groepering, zoals ten tijde van de verzuiling gebruikelijk was. In plaats daarvan gingen andere factoren een rol spelen (Andeweg & Irwin, 2014, pp. 47-48). Dalton (2002, pp. 189-199) stelt dat: “citizens in advanced industrial democracies are using a new calculus to make their electoral decisions”. De berekening die bepaalt waarop mensen gaan stemmen is veranderd. Een van de factoren die hierbij dus een grotere rol is gaan spelen, is de invloed van de individuele politicus zelf op de electorale uitkomsten. De personalisering van de politiek heeft er waarschijnlijk mede aan ten grondslag gelegen dat de electorale volatiliteit gestegen is. De electorale volatiliteit is het percentage kiezers dat hun stem op een andere partij uitbrengt dan bij de verkiezingen ervoor (Andeweg & Irwin, 2014, pp. 47-48).

Uit het Nationale Kiezersonderzoek 2021, blijkt deze electorale volatiliteit in 2021 14 procent ten opzichte van 2017. Dit betekent dat 14 procent van de stemmen veranderd zijn van partij, doordat mensen ten opzichte van de verkiezingen in 2017 anders zijn gaan stemmen. Dit komt neer op 21 van de 150 zetels. Als je kijkt naar de trend tussen 1994 en 2017, is de electorale volatiliteit gemiddeld nog een stuk hoger, namelijk zo’n 20 procent, wat neerkomt op 30 zetels (SKON, 2021).

2.2. TWEEDE ORDE PERSONALISERING: VOORKEURSTEMMEN

Van Holsteyn & Andeweg (2012) stellen dat er twee vormen van personalisering van de politiek waarneembaar zijn. De eerste is personalisering van de eerste orde. Hiermee worden de electorale effecten bedoeld van politieke leiders of lijsttrekkers. Het gaat er hier dus om in hoeverre een lijsttrekker als persoon stemmen binnen haalt voor diens partij.

Personalisering van de tweede orde gaat over de electorale effecten die voortkomen uit andere kandidaten op de lijst. Het gaat hierbij om electorale effecten *binnen* de partijlijst. Van Holsteyn & Andeweg (2012) doen namelijk de aanname dat een voorkeurstem een secundaire, ingebedde keuze betreft. Deze keuze zou dus pas gemaakt worden nadat een kiezer een partij heeft gekozen, waarna de lijst wordt bekeken. In dat geval ‘bijten’ de voorkeur voor een bepaalde partij en een bepaalde partij elkaar niet, omdat de kiezer toch al op die partij zal stemmen. Het maakt het ook aannemelijker dat de voorkeur voor een bepaalde kandidaat op een lijst voortkomt uit een bepaalde overeenstemming tussen kenmerken van de kandidaat en de kiezer.

2.3. ETNISCH STEMMEN

Etnisch stemmen is een vorm van strategisch stemmen. Het idee van etnisch stemmen is dat de kiezer hoopt dat het stemmen op een kandidaat met dezelfde etnische achtergrond, meer voordelen oplevert dan stemmen op een kandidaat met een andere achtergrond. De kandidaat met dezelfde achtergrond zou beter de positie en de belangen van deze groep begrijpen en kunnen verdedigen. De meeste partijen in grote Nederlandse steden anticiperen hierop door kandidaten op hun lijsten te zetten die herkenbaar zijn als lid van een minderheidsgroep. Relevant hierbij is wel dat bij etnisch stemmen niet wordt aangenomen dat de etniciteit van kandidaten doorslaggevend is voor de partijkeuze. In plaats daarvan kiezen zij meestal eerst een partij en kijken ze dan naar de mogelijkheid om op kandidaten van dezelfde etniciteit te stemmen (Van der Heijden & Van Heelsum, 2010).

Janssen (2022), stelt dat etnisch stemmen kan dienen als een informatie ‘short-cut’. In plaats van verder uit te zoeken of iemand jouw belangen behartigt, kan het gevoel van zelfidentificatie bij stemmers met dezelfde migratieachtergrond als de kandidaat, er namelijk voor zorgen dat ze daaruit al afleiden dat die persoon zich in zal zetten voor de belangen van die minderheidsgroep. Daarnaast kunnen sociale netwerken worden ingezet om bepaalde gemeenschappen te mobiliseren om voor een bepaalde kandidaat naar de stembus te gaan.

Hierbij zijn de grootte van de groep en de ruimtelijke concentratie van belang. Als minderheidsgroepen meer geconcentreerd zijn, leidt dit volgens het artikel tot meer voorkeurstemmen. De concentratie van etnische groepen zou een positief effect hebben op hun politieke participatie doordat ze meer politieke kennis hebben en ook meer worden betrokken bij het politieke proces door mensen in de groep. Hierdoor zou de mobilisatie van mensen, om voor een bepaalde kandidaat met de migratieachtergrond van die groep te stemmen, effectiever zijn. De rol van etniciteit bij iemands stemkeuze zou verder in het bijzonder groot zijn in electorale systemen waar het mogelijk is om een voorkeurstem uit te brengen.

2.4. LOKALE VERKIEZINGEN

De gemeente is het orgaan wat het dichtst bij de burger staat en wordt dan ook vaak aangeduid als ‘eerste overheid’ of ‘basiscel van de democratie’. Dit blijkt echter niet te leiden tot een hoge verkiezingsopkomst. Sinds 1970 is de verkiezingsopkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen, als gemiddelde voor heel Nederland, steeds gedaald. Tussen 2010 en 2018 was de verkiezingsopkomst nog redelijk stabiel rond de 55 procent (SKON, 2018). In 2022 was dit echter weer een stuk lager, met een opkomst van ongeveer 50 procent. Dit staat in schril contrast met de opkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen: 81 procent (Van den Berg, 2022).

Het feit dat er minder aandacht is voor lokale verkiezingen, zou kunnen betekenen dat men ook niet verder op de kandidatenlijst kijkt en daardoor geen voorkeurstem uit zal brengen. Aan de andere kant, zou de nabijheid van de kandidaten in een gemeente er juist weer voor kunnen zorgen dat meer mensen een voorkeurstem uitbrengen. Het tweede lijkt het geval. Uit het Lokaal Kiezersonderzoek 2018 blijkt dat ongeveer 53 procent van de kiezers toen op de lijsttrekker heeft gestemd en dus 47 procent op een andere kandidaat. Van de kiezers die toen op een andere kandidaat hebben gestemd, deed 44 procent dit omdat ze de kandidaat persoonlijk kenden of omdat de kandidaat uit hun wijk, buurt en/of dorpskern kwam. Andere redenen waren dat: de kandidaat een vrouw was (31%), men niet op de lijsttrekker wilde stemmen (7%), omdat de kandidaat bepaalde belangen steunt (6%), de kandidaat een lokale/landelijke bekendheid is (3%), de kandidaat een bepaalde culturele of etnische achtergrond heeft (1%) of om een andere reden (8%) (SKON, 2018). Het laat zien dat er op lokaal niveau een interessante personalisering van de politiek heeft plaatsgevonden,

waarbij persoonlijke factoren van kandidaten een merkbare rol spelen in de afweging van kiezers op welke kandidaat ze hun stem uitbrengen.

2.5. CONCEPTUALISERING EN OPERATIONALISERING SLEUTELVARIABLEN

Zodat duidelijk is wát er precies onderzocht gaat worden, is het belangrijk om de sleutelvariabelen uit de onderzoeksvraag te conceptualiseren. Voor de duidelijkheid staat hieronder nogmaals de onderzoeksvraag:

Wat is de invloed van de samenstelling van een wijk naar migratieachtergrond op het aantal voorkeurstemmen dat een kandidaat met een migratieachtergrond behaalt in die wijk?

2.5.1. AFHANKELIJKE VARIABELE

De afhankelijke variabele is *het aantal voorkeurstemmen dat een kandidaat met een migratieachtergrond behaalt in een bepaalde wijk*. Er zal eerst een conceptualisering worden gemaakt van de begrippen ‘voorkeurstemmen’ en ‘migratieachtergrond’, waarna de variabele als geheel geoperationaliseerd zal worden.

Een typische eigenschap van stemmen in Nederland, is dat je altijd op een individuele kandidaat stemt en het niet mogelijk is om op een partij als geheel te stemmen. In feite is dus elke stem een persoonlijke stem op een individuele kandidaat. Als de kiezer de lijst accepteert zoals hij door de politieke partij is vastgesteld, is een stem op de lijsttrekker de meest logische optie, omdat zo de volgorde van de lijst niet beïnvloed wordt. Toch stem je ook hier op een individuele kandidaat. Omdat deze scriptie niet de stemmen op de lijsttrekker, maar op de kandidaten lager op de lijst wil onderzoeken, wordt de volgende conceptualisering gebruikt “*stemmen die zijn uitgebracht op een andere kandidaat dan de lijsttrekker*” (Van Holsteyn & Andeweg, 2012).

Als conceptualisering van de term ‘migratieachtergrond’, zal de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) aangehouden worden. Volgens het CBS is iemand met een migratieachtergrond: “een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.” (CBS, 2022a). In de context van de onafhankelijke variabele, ontstaat het volgende concept: *kandidaten waarvan tenminste één ouder in het buitenland is geboren*.

De operationalisering van de migratieachtergrond van de kandidaat is helaas niet ideaal, omdat er geen openbare data beschikbaar is over de migratieachtergronden van kandidaten.

Daarom zal net als in het onderzoek van Van Holsteyn & Andeweg (2012) moeten worden afgegaan op de achternamen van de kandidaten. Dit is een zeer ruwe indicator van de migratieachtergrond van een kandidaat, wat negatieve gevolgen heeft voor de hardheid van de conclusies die getrokken kunnen worden over een eventuele relatie. Aangezien dit onderzoek voornamelijk exploratief van aard is, zal het toch voor nu volstaan in het verkrijgen van een idee over een eventuele relatie. De operationalisering van de afhankelijke variabele is daarom: *kandidaten met een niet-westerse achternaam*.

Voor de operationalisering van de voorkeurstemmen zal data van de website <https://www.uitslagen.denhaag.nl> gebruikt worden. Hier is een bestand beschikbaar met data van alle voorkeurstemmen per kandidaat per stembureau. Dit is niet beschikbaar op wijkniveau. Om toch te ontdekken hoeveel stemmen een kandidaat per wijk heeft gekregen, zal de data van alle stembureaus in een bepaalde wijk bij elkaar opgeteld moeten worden. Vervolgens wordt bepaald hoeveel procent van de stemmen de kandidaten met een migratieachtergrond hebben binnengehaald ten opzichte van het totale aantal stemmen wat die partij heeft binnengehaald in die wijk.

2.5.2. ONAFHANKELIJKE VARIABELE

De onafhankelijke variabele is *de samenstelling van de wijken naar migratieachtergrond*. In paragraaf 2.5.1 is al een conceptualisering van het begrip ‘migratieachtergrond’ gemaakt. Deze definitie zorgt voor het volgende concept: *de samenstelling van de wijk naar personen waarvan tenminste één ouder in het buitenland is geboren*.

Voor de operationalisering van de onafhankelijke variabele zal de migratieachtergrond van de kiezers per wijk worden bepaald. Hiervoor zal data van de Gemeente Den Haag gebruikt worden die beschikbaar is via denhaag.incijfers.nl. Hier is per wijk te zien hoeveel mensen er per migratieachtergrond wonen. De wijken zullen gecategoriseerd worden op basis van hoeveel mensen met een niet-westerse migratieachtergrond in die wijk wonen. De operationalisering is daarom: *het percentage mensen met een niet-westerse migratieachtergrond per wijk*.

De hypothese bij de onafhankelijke variabele is dat wanneer er meer mensen met een niet-westerse migratieachtergrond in een bepaalde wijk wonen, er meer voorkeurstemmen op kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond zullen worden uitgebracht, oftewel:

- H0: Het percentage bewoners met een niet-westerse migratieachtergrond in een bepaalde wijk heeft geen positieve invloed op het percentage van de stemmen dat voorkeurskandidaten met een migratieachtergrond in die wijk behalen voor hun partij.
- H1: Wanneer het percentage bewoners met een niet-westerse migratieachtergrond in een bepaalde wijk hoger is, leidt dit tot een hoger percentage van de stemmen dat voorkeurskandidaten met een migratieachtergrond in die wijk behalen voor hun partij.

De nulhypothese H0 stelt dus dat de onafhankelijke variabele een negatief- of geen effect op de afhankelijke variabele heeft. H1 stelt dat de onafhankelijke variabele een positief effect zal hebben op de afhankelijke variabele. Dit kan dus als volgt worden opgeschreven: H0: $\beta \leq 0$
H1: $\beta > 0$. Het eventuele effect wordt hier weergegeven als ‘ β ’.

2.5.3. CONTROLEVARIABLEN

Er worden ook controlevariabelen toegevoegd aan de regressietest. Dit wordt gedaan om te controleren voor de mate van beïnvloeding van deze variabelen op de eventuele relatie tussen de onafhankelijke variabele en de afhankelijke variabele. Door controlevariabelen toe te voegen aan de regressietest, worden ze geïsoleerd en ontstaat een beter beeld van de relatie tussen de relevante variabelen. Het opleidingsniveau van de kiezers, hoe hoog kandidaten met een niet-westerse achtergrond op de lijst staan en of een partij een lijsttrekker met een migratieachtergrond heeft, zouden om verschillende redenen relevante controlevariabelen kunnen zijn. Ze zullen daarom in deze paragraaf behandeld worden.

De eerste controlevariabele is het opleidingsniveau. Mensen met het hoogste opleidingsniveau zouden twee keer zo vaak een voorkeurstem uitbrengen als mensen met het laagste niveau. Dit zou komen doordat mensen met een hogere opleiding meer politieke kennis hebben en daardoor het electorale systeem beter kunnen gebruiken (Van Holsteyn & Andeweg, 2012). Deze variabele is relevant, omdat mensen met een migratieachtergrond gemiddeld minder hoog opgeleid zijn dan mensen zonder een migratieachtergrond, blijkt uit cijfers van het CBS. Dit verschilt overigens ook per migratieachtergrond. Zo hebben mensen met een Surinaamse achtergrond relatief de laagste hoeveelheid laagopgeleiden (13%) en mensen met een Turkse achtergrond relatief het hoogste aantal laagopgeleiden (32,3%) (CBS, 2022b). Via denhaag.incijfers.nl is te vinden hoeveel mensen een laag, middelbaar of hoog opleidingsniveau hebben per wijk in Den Haag. Een hoog opleidingsniveau betekent hier onderwijs op HBO- of WO-niveau. Als slechts een propedeuse HBO of WO is behaald, valt

dit onder het middelbare opleidingsniveau (Gemeente Den Haag, 2021). De hypothese is dus dat er een hoger percentage voorkeurstemmen uitgebracht zal worden ten opzichte van het aantal stemmen dat een partij ontvangt wanneer er meer mensen met een hoge opleiding in die wijk wonen. De operationalisering van deze variabele wordt gedaan door het percentage bewoners per wijk te nemen dat hoogopgeleid is. De hypothese bij deze controlevariabele is:

- H0: Een hoger percentage hoogopgeleide bewoners in een wijk heeft geen positieve invloed op het aantal voorkeurstemmen dat wordt uitgebracht in die wijk.
- H1: Een hoger percentage hoogopgeleide bewoners in een wijk leidt tot een hoger percentage voorkeurstemmen dat wordt uitgebracht in die wijk.

De nulhypothese H0 stelt dus dat de onafhankelijke variabele een negatief- of geen effect op de afhankelijke variabele zal hebben. H1 stelt dat de onafhankelijke variabele een positief effect zal hebben op de afhankelijke variabele. Voor deze hypothese geldt dus: H0: $\beta \leq 0$ H1: $\beta > 0$.

De volgende controlevariabele is de positie op de lijst. Eerder onderzoek suggereert dat een groot deel van de voorkeurstemmen voortkomt uit de positie van een kandidaat op de lijst, omdat kiezers de lijstvolgorde meenemen in hun besluit. Ze gaan er namelijk van uit dat kandidaten die hoger staan, betere kandidaten zijn (Marcinkiewicz & Jankowski, 2014). Deze controlevariabele zal geoperationaliseerd worden door per partij vast te stellen op welke positie de hoogstgeplaatste voorkeurskandidaat op de lijst staat voor diens partij. Goed om hierbij op te merken is dat een plek hoger op de lijst betekent dat het lijstnummer juist lager is (de nummer 2 staat hoger dan de nummer 7). De hypothese hierbij is daarom:

- H0: Hoe hoog de hoogste geplaatste voorkeurskandidaat met een niet-westerse migratieachtergrond op de lijst staat heeft geen negatieve invloed op het percentage stemmen dat die kandidaat binnenhaalt voor de partij.
- H1: Hoe hoger het lijstnummer van de hoogste geplaatste voorkeurskandidaat met een niet-westerse migratieachtergrond is, hoe minder voorkeurstemmen deze kandidaat binnenhaalt voor de partij.

De nulhypothese H0 stelt dus dat de onafhankelijke variabele een positief of geen effect op de afhankelijke variabele zal hebben. H1 stelt dat de onafhankelijke variabele een negatief effect zal hebben op de afhankelijke variabele. Voor deze hypothese geldt dus: H0: $\beta \geq 0$ H1: $\beta < 0$.

Een derde controlevariabele is de achtergrond van de lijsttrekkers van partijen. Kranendonk et al. (2018) suggereren dat lijsttrekkers met een migratieachtergrond meer stemmen binnenhalen van kiezers met dezelfde migratieachtergrond. Lijsttrekkers worden niet meegenomen in dit scriptieonderzoek, omdat het niet binnen de gekozen definitie van een voorkeurstem past. Als echter de lijsttrekker zelf een migratieachtergrond heeft, is het denkbaar dat dit een dempend effect heeft op andere kandidaten van dezelfde partij met een migratieachtergrond. Er kan hiervoor gecontroleerd worden door middel van een binaire variabele. Een waarde van '0' betekent dan dat de lijsttrekker geen migratieachtergrond heeft en een waarde van '1' juist wel. De hypothese is hierbij als volgt:

- H0: Als een partij een lijsttrekker met een niet-westerse migratieachtergrond heeft, leidt dit niet tot relatief minder voor andere kandidaten met een migratieachtergrond op die lijst.
- H1: Als een partij een lijsttrekker met een niet-westerse migratieachtergrond heeft, leidt dit tot relatief minder voorkeurstemmen voor andere kandidaten met een migratieachtergrond op die lijst.

De nulhypothese H0 stelt dus dat de onafhankelijke variabele een positief of geen effect op de afhankelijke variabele zal hebben. H1 stelt dat de onafhankelijke variabele een positief effect zal hebben op de afhankelijke variabele. Voor deze hypothese geldt dus: H0: $\beta \geq 0$ H1: $\beta < 0$.

Tot slot zal er gecontroleerd worden voor een partij-effect. Uit eerder onderzoek naar etnische stemmen blijkt dat het behalen van dergelijke voorkeurstemmen ook afhangt van de partij waar de kandidaat op de lijst staat. Zo is bijvoorbeeld de ideologische oriëntatie van de partij ook van belang. Over het algemeen staan linkse partijen er bijvoorbeeld om bekend dat ze relatief veel stemmen van minderheden binnenhalen (Janssen, 2022). Om voor dit partij-effect te controleren, zal er voor elke partij een dummyvariabele gemaakt worden die wordt toegevoegd aan de regressie. Aan de hand daarvan kan bekeken worden of bepaalde partijen meer etnische voorkeurstemmen binnenhalen dan anderen. De hypothese voor deze controlevariabele is:

- H0: Er is geen significant verschil tussen partijen over hoe hoog het percentage voorkeurstemmen is dat komt van kandidaten met een migratieachtergrond per wijk.
- H1: Er is een significant verschil tussen partijen in hoe hoog het percentage voorkeurstemmen voor kandidaten met een migratieachtergrond is per wijk.

De nulhypothese H0 stelt dus dat de onafhankelijke variabele geen effect op de afhankelijke variabele zal hebben. H1 stelt dat de onafhankelijke variabele wél een effect zal hebben op de afhankelijke variabele. Voor deze hypothese geldt dus: H0: $\beta = 0$ H1: $\beta \neq 0$.

2.5.4. SAMENVATTING

In tabel 3 staat een samenvatting van de conceptualisering en operationalisering van de verschillende variabelen.

Tabel 3

Overzicht van de conceptualisering en operationalisering van de variabelen

Soort variabele	Naam variabele	Concept	Operationalisering
Afhankelijk	Voorkeurstemmen	Het aantal voorkeurstemmen dat een kandidaat met een migratieachtergrond in een bepaalde wijk haalt.	Het percentage van het totaal aantal stemmen op een partij in een bepaalde wijk die voortkomen uit voorkeurstemmen op een kandidaat met een niet-westerse achtergrond.
Onafhankelijk	Samenstelling_wijk	De samenstelling van de wijk naar personen waarvan tenminste één ouder in het buitenland is geboren.	Wijken indelen naar het percentage van mensen met een niet-westerse migratieachtergrond die er wonen.
Controlevariabelen	Opleidingsniveau	Opleidingsniveau van de kiezers per wijk.	Percentage hoogopgeleiden per wijk.
	Lijstpositie	Positie van de kandidaat op de kieslijst.	De hoogste kandidaat met een niet-westerse achtergrond op de lijst van een partij.
	MA_lijsttrekker	De (migratie)achtergrond van de lijsttrekkers.	Een dummyvariabele die aangeeft of de lijsttrekker van een partij een niet-westerse migratieachtergrond heeft.
	<Naam partij>	Partij-effect	Een dummyvariabele voor elke partij in de analyse toevoegen.

HOOFDSTUK 3 - METHODEN EN TECHNIKEN

In dit hoofdstuk wordt uitgelegd welk type onderzoek er wordt uitgevoerd en welke methode het gebruikt wordt. Het is hierbij van belang hoe de hypothesen getoetst worden.

3.1. SOORT ONDERZOEK

Het voorgestelde onderzoek leidt tot een kwantitatief onderzoek. Er wordt gezocht naar een eventueel verband tussen de samenstelling van een wijk naar migratieachtergrond en het aantal voorkeurstemmen op een kandidaat met een migratieachtergrond. Hierbij wordt onderzocht of kiezers met een migratieachtergrond eerder geneigd zijn op een kandidaat te stemmen die ook een migratieachtergrond heeft.

3.2. REGRESSIEANALYSE

Alle vookeurskandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond, worden meegenomen in een lineaire regressieanalyse via SPSS. Er wordt bekeken of de kandidaten meer stemmen halen in wijken waar meer mensen met een migratieachtergrond wonen. Dit wordt gedaan door het percentage voorkeurstemmen op kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond als afhankelijke variabele ‘voorkeurstemmen’ aan de regressie toe te voegen en het percentage inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond per wijk als de onafhankelijke variabele ‘samenstelling_wijk’. Verder worden de controlevariabelen ‘opleidingsniveau’, ‘MA_lijsttrekker’, ‘lijstpositie’ en ‘partij-effect’ ook meegenomen in de analyse.

De regressie vindt plaats in twee stappen. In de eerste stap (model 1) worden de afhankelijke variabele en de onafhankelijke variabele meegenomen, samen met de controlevariabelen ‘opleidingsniveau’, ‘MA_lijsttrekker’ en ‘lijstpositie’. In de tweede stap (model 2) worden hier de dummyvariabelen van de partijen aan toegevoegd. Door ook de R^2 change toe te voegen, kan bekeken worden hoe groot het ‘partij-effect’ is, doordat zo gezien kan worden hoeveel groter de hoeveelheid variantie van de afhankelijke variabele is die verklaard kan worden door de variabelen in het model.

3.3. VALIDITEIT

Om te beginnen zal de interne validiteit van het onderzoek worden uitgelegd. De interne validiteit van een onderzoek gaat over de mate waarin je vast kunt stellen dat een

eventueel gevonden effect ook echt komt door een vastgestelde oorzaak-gevolgrelatie en niet door andere factoren. Als het effect door andere factoren tot stand komt, is er sprake van een schijnverband, wat zorgt voor onbruikbare resultaten. Door gebruik te maken van relevante variabelen wordt de kans dat het effect ontstaat door andere factoren verkleind. Dit vergroot de kans dat een eventueel effect inderdaad komt door de vastgestelde oorzaak-gevolgrelatie.

Vervolgens de externe validiteit, welke bepaalt in hoeverre de resultaten van het onderzoek te generaliseren zijn naar andere groepen. Waar de onderzochte groep officieel bestaat uit kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond, zijn ze geselecteerd op hun achternaam. Omdat hierdoor niet vast te stellen is of mensen al meerdere generaties in Nederland wonen of dat inderdaad minstens één van de ouders in het buitenland is geboren. Het is daarom slechts te generaliseren naar mensen met een niet-westerse achternaam. Of een eventueel effect alleen bij de verkiezingen in Den Haag geldt of ook te generaliseren is naar andere steden is lastig vast te stellen op basis van alleen dit onderzoek.

Ondanks de beperkte externe validiteit, kunnen de resultaten van het onderzoek wel zeer bruikbaar zijn. Het idee van het onderzoek is om een aanzet te geven tot vervolgonderzoek. Als de resultaten in dit onderzoek suggereren dat mensen met een niet-westerse migratieachtergrond vaker een voorkeurstem uitbrengen op kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond in Den Haag, is dat interessant om in nieuw onderzoek verder te testen en uit te bouwen.

3.4. DATAVERZAMELING

Er is open data beschikbaar over het aantal voorkeurstemmen dat een individuele kandidaat heeft gekregen per stembureau (Gemeente Den Haag, 2022). Met deze data is het mogelijk om te kijken hoeveel stemmen een kandidaat per wijk heeft gekregen door de stemmen van alle stembureaus per wijk bij elkaar op te tellen. De wijk ‘Haagse Bos’ heeft geen stembureaus bij deze gemeenteraadsverkiezingen, waardoor deze wijk niet wordt meegenomen in de analyse. Verder waren er een mobiel stembureaus, rondrijdende bussen waar gestemd kon worden. Aangezien in dit onderzoek juist de locatie waar gestemd is van belang is, zullen deze stemmen ook niet meegenomen worden in de analyse.

Voor elke partij die meedeed aan de gemeenteraadsverkiezingen in 2022 zullen de voorkeurstemmen op de kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond bij elkaar opgeteld worden. Het selecteren van de kandidaten met een niet-westerse achtergrond,

gebeurt door te kijken naar de achternamen van de kandidaten en ze mee te nemen wanneer deze als niet-westers geduid worden. Omdat dit enigszins subjectief is, kan niet gesteld worden dat de betrouwbaarheid van het onderzoek volledig te garanderen is. Bij een herhaling van het onderzoek zou het namelijk kunnen dat een andere onderzoeker andere beslissingen neemt over welke achternamen wel en welke niet als ‘niet-westers’ worden geduid. Zo kunnen potentieel casussen die in dit onderzoek wel zijn meegenomen buiten de analyse vallen of juist nieuwe casussen worden toegevoegd. Hoewel het dus een enigszins subjectief criterium is, is de verwachting dat bij een herhaald onderzoek, de selectie toch zeer vergelijkbaar zal zijn. In Appendix A is de gebruikte dataset toegevoegd, waarin de achternamen die zijn aangemerkt als ‘niet-westers’ geel gemarkeerd zijn.

Nadat de kandidaten geselecteerd zijn, kan bepaald worden wat het percentage van de stemmen op een kandidaat met een niet-westerse migratieachtergrond is ten opzichte van het totaal aantal stemmen wat die partij in die wijk heeft binnengehaald. Ook de stemmen op de lijsttrekker worden dus meegenomen. Zo kan ontdekt worden of kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond relatief veel stemmen binnenhalen in wijken waar relatief veel mensen met een niet-westerse migratieachtergrond wonen.

Door middel van een regressieanalyse kan vervolgens gekeken worden of hogere percentages van de stemmen in bepaalde wijken verband lijken te houden met welk percentage van de bewoners van die wijken een niet-westerse migratieachtergrond heeft. Om te bepalen welke kandidaten dit zijn, zal van elke kandidaat met een migratieachtergrond (op basis van de achternaam) bekeken worden welk percentage van de stemmen zij in totaal binnenhalen voor hun partij.

Om verschillende redenen zijn 3 partijen weggelaten uit de analyse. In tabel 4 staat een overzicht van welke partijen dit zijn en met welke reden ze uit de analyse zijn weggelaten.

Tabel 4

Partijen die weg zijn gelaten uit de analyse

Partij	Reden
PVV, 50PLUS	Geen enkele kandidaat met een migratieachtergrond.
Blanco (Ramdhani, N.)	Alleen een lijsttrekker, waardoor voorkeurstemmen niet mogelijk is.

HOOFDSTUK 4 - RESULTATEN EN ANALYSE

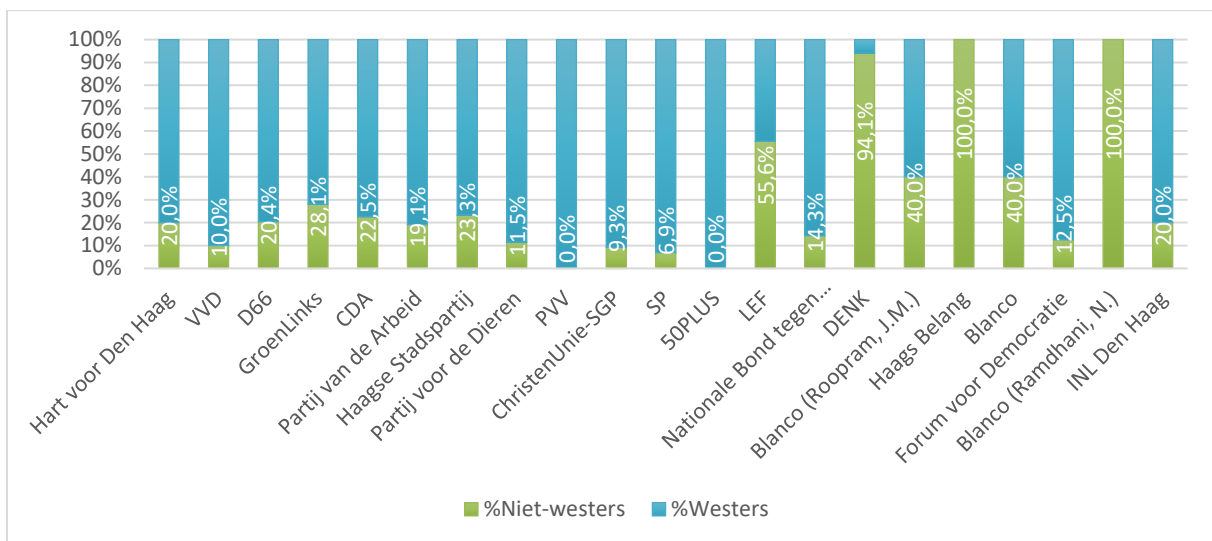
In dit hoofdstuk zullen de resultaten van het onderzoek worden weergegeven. Om te beginnen zal er beschrijvende statistiek gepresenteerd worden voor variabelen waarbij dit relevant is. Vervolgens zullen de resultaten van de regressieanalyse gepresenteerd worden.

4.1. BESCHRIJVENDE STATISTIEK

Om te beginnen is in figuur 2 weergegeven welk percentage van de kandidatenlijst per partij is aangemerkt als kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond. Zoals eerder vermeld is dit percentage bij de PVV en 50PLUS 0%, waardoor deze ook weg zijn gelaten uit de analyse.

Figuur 2

Aantal kandidaten met een migratieachtergrond als percentage van het totaal aantal kandidaten van die partij

Noot. De percentages in de kolommen geven het percentage kandidaten met een niet-westerse achtergrond aan in deze figuur en zijn afgerond op één decimaal.

Vervolgens is in tabel 5 een overzicht te zien van de kenmerken van de verschillende variabelen. De variabele ‘partij-effect’ is niet meegenomen, omdat deze bestaat uit dummyvariabelen die alleen aangeven welke data bij welke partij hoort. De N laat zien dat er uiteindelijk 745 observaties zijn gedaan, omdat er 11 ontbraken. Deze ontbrekende waarden komen voort uit het feit dat sommige partijen in sommige wijken helemaal geen stemmen

hebben behaald. Hierdoor is daar ook geen percentage van het totaal aantal stemmen te berekenen. Bij de andere variabelen ontbreken geen extra observaties.

Over de afhankelijke variabele ‘voorkeurstemmen’ kan gesteld worden dat in tenminste één wijk geen enkele stem op de partij voortkomt uit voorkeurstemmen op kandidaten met een niet-westerse achtergrond (0%) en in minstens 1 van de wijken juist alle stemmen (100%). Gemiddeld bestaat 19,5 procent van het totaal aantal stemmen van een partij per wijk uit voorkeurstemmen op kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond. De standaardafwijking is 0,88 procent.

Vervolgens de onafhankelijke variabele ‘samenstelling_wijk’. In tabel 5 is te zien dat er per wijk minimaal 2,4 procent van de bewoners uit mensen met een niet-westerse migratieachtergrond bestond en maximaal uit 82,2 procent. Gemiddeld bestaat een wijk in Den Haag voor 29,2 procent uit mensen met een niet-westerse migratieachtergrond, waarbij de standaardafwijking 0,77 procent is.

De controlevariabele ‘opleidingsniveau’ laat zien dat per wijk minstens 9 procent van de bewoners en maximaal 72 procent hoogopgeleid is. Het gemiddelde per wijk is 40% met een standaardafwijking van 0,64%. Voor de controlevariabele ‘lijstpositie’ geldt dat de hoogste voorkeurskandidaat minimaal op plek 2 en maximaal op plek 7 op de lijst staat met een gemiddelde van 3,5 en een standaardafwijking van 0,06. De laatste controlevariabele ‘MA_lijsttrekker’ is een dummyvariabele die aangeeft of een partij wel (1) of geen (0) niet-westerse migratieachtergrond heeft en die zijn dan ook het minimum en het maximum. Het gemiddelde van 0,38 laat zien dat er relatief meer partijen zijn met een lijsttrekker zonder niet-westerse migratieachtergrond. De standaardafwijking hier is 0,02.

Tabel 5

Beschrijvende statistiek van de afhankelijke variabele ‘voorkeurstemmen’, de onafhankelijke variabele ‘samenstelling_wijk’ en de controlevariabelen ‘opleidingsniveau’, ‘lijstpositie’ en ‘MA_lijsttrekker’.

Variabele	N	Missend	Min.	Max.	Gem.	St. Afw.
voorkeurstemmen	745	11	0,0%	100%	19,5%	0,88%
samenstelling_wijk	745	11	2,4%	82,2%	29,2%	0,77%
opleidingsniveau	745	11	9,0%	72%	40,0%	0,64%
lijstpositie	745	11	2	7	3,5	0,06

MA_lijsttrekker	745	11	0	1	0,38	0,02
-----------------	-----	----	---	---	------	------

4.2. REGRESSIEANALYSE

In tabel 6 zijn de resultaten van de lineaire regressietest in SPSS gepresenteerd. Via deze test en de daaropvolgende analyse, zal een antwoord worden gezocht voor de onderzoeksvraag. Dit betekent dat wordt onderzocht of er een significant effect is van de onafhankelijke variabele 'samenstelling_wijk' op de afhankelijke variabele 'voorkeurstemmen'. In het eerste model zijn de controlevariabele 'opleidingsniveau', 'lijstpositie' en 'MA_lijsttrekker' meegenomen. In het tweede model is hier de variabele 'partij-effect' aan toegevoegd door middel van een dummyvariabele voor elke partij.

Tabel 6

Multivariate OLS regressietest voor het effect van 'samenstelling_wijk' op 'voorkeurstemmen'

Model	Variabele	B	SE	Sig.	Collinearity Statistics	
					Tolerance	VIF
1	samenstelling_wijk	,295	,045	<,001**	,547	1,827
	opleidingsniveau	-,071	,055	,198	,547	1,827
	lijstpositie	-6,134	,481	<,001**	,969	,968
	MA_lijsttrekker	14,787	1,478	<,001**	,968	1,033
	R ²	,362				
	Constant	29,647				
2	samenstelling_wijk	,293	,032	<,001***	,547	1,828
	opleidingsniveau	-,069	,039	,076	,547	1,827
	lijstpositie	-2,266	,599	<,001***	,308	3,242
	MA_lijsttrekker	-6,007	13,637	,660	,006	178,363
	Hart voor Den Haag	-4,749	2,592	,067	,689	1,451
	D66	-,096	2,735	,972	,619	1,616
	GROENLINKS	9,414	2,711	<,001***	,630	1,587
	CDA	10,353	2,956	<,001***	,530	1,887
	Partij van de Arbeid (P.v.d.A.)	11,287	2,956	<,001***	,530	1,887
	Haagse Stadspartij	12,234	13,712	,373	,025	40,614

Partij voor de Dieren	-7,817	2,584	,003**	,694	1,442
ChristenUnie-SGP	-4,563	2,592	,079	,689	1,451
SP (Socialistische Partij)	-1,062	2,711	,695	,630	1,587
LEF - Voor de Nieuwe Generatie	12,908	13,712	,347	,025	40,614
DENK	64,284	13,765	<,001***	,024	40,925
Blanco (Roopram, J.M.)	8,695	12,717	,526	,025	39,729
Haags Belang	49,361	13,778	<,001***	,026	38,238
Blanco	12,375	13,782	,370	,027	37,330
Forum voor Democratie	-13,085	2,956	<,001***	,530	1,887
INL Den Haag	,370	13,721	,978	,026	38,837
R ²	,692				
R ² change	,330**				
Constant	15,293				

Noot. ***p<,001, **p<,01, *p<,05.

4.2.1. MODEL 1

De resultaten van model 1 in tabel 6 suggereren dat er een effect bestaat van het percentage bewoners met een niet-westerse migratieachtergrond in een wijk ('samenstelling_wijk') op het percentage voorkeurstemmen op kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond ten opzichte van het totaal aantal stemmen op een partij in die wijk ('voorkeurstemmen'). Met een p-waarde kleiner dan 0,001, kan dit geduid worden als een zeer significant effect. De regressiecoëfficiënt ('B') suggereert dat voor elke procentpunt dat het aandeel mensen met een niet-westerse migratieachtergrond stijgt, het percentage voorkeurstemmen op mensen met een niet-westerse migratieachtergrond met 0,295 procent zou stijgen. Op basis van dit resultaat zou de nulhypothese verworpen kunnen worden en de alternatieve hypothese aangenomen: *“Wanneer het percentage bewoners met een niet-westerse migratieachtergrond in een bepaalde wijk hoger is, leidt dit tot een hoger percentage van de stemmen dat kandidaten met een migratieachtergrond in die wijk behalen voor hun partij.”*

De controlevariabele 'opleidingsniveau' heeft een andere richting dan in de hypothese werd verwacht: waar een positief effect werd verwacht, is hier een negatief effect waarneembaar. Hier kunnen geen conclusies uit getrokken worden, aangezien de p-waarde

suggereert dat er geen significant effect is. De nulhypothese voor deze variabele kan dus niet worden verworpen. Er kan dus niet gesteld worden dat een hoger percentage hoogopgeleiden in een wijk leidt tot meer voorkeurstemmen op mensen met een niet-westerse migratieachtergrond.

Bij de controlevariabele die controleerde voor de positie op de lijst van de hoogste voorkeurskandidaat met een niet-westerse migratieachtergrond per partij ('lijstpositie') lijkt de regressiecoëfficiënt wel significant te zijn. Ook klopt de richting van het effect met de gestelde hypothese: hoe hoger de hoogste voorkeurskandidaat met een niet-westerse achtergrond op de lijst staat, hoe kleiner het percentage voorkeurstemmen op kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond. Elke plek die de hoogste voorkeurskandidaat hoger staat zou leiden tot een daling in het percentage voorkeurstemmen op niet-westerse kandidaten van 6,134 procent. Dit effect lijkt ook significant te zijn, waardoor de nulhypothese verworpen zou kunnen worden.

Voor de variabele 'MA_lijsttrekker' klopt de richting niet met de eerder gestelde hypothese. Waar de hypothese stelde dat wanneer een partij een lijsttrekker met een migratieachtergrond had, dit zou leiden tot relatief minder voorkeurstemmen, lijkt het tegendeel het geval. Hoewel het effect wel significant lijkt te zijn, kan door de verkeerde richting de nulhypothese niet verworpen worden.

De intercept (in tabel 6 'Constant') van het model is 29,647. Dit betekent dat wanneer de waarden van alle andere variabelen 0 zouden zijn, de waarde van de afhankelijke variabele 'voorkeurstemmen' 29,647 zou zijn. Het is dan ook het beginpunt van de regressielijn. De waarde van de R^2 is 0,362. Dit betekent dat het model 36,2 procent van de variabiliteit van de afhankelijke variabele verklaart.

4.2.2. MODEL 2

In het tweede model wordt gecontroleerd of de resultaten uit model 1 echt voortkomen uit de gestelde hypotheses, of dat (een deel van) het effect kan worden toegeschreven aan een 'partij-effect'. Dit laatste lijkt op basis van de resultaten tot op zekere hoogte het geval te zijn, maar is voor het relevantste effect, die van de onafhankelijke variabele, slechts beperkt.

Voor de onafhankelijke variabele 'samenstelling_wijk' neemt het effect nadat gecontroleerd wordt voor een partij-effect af van 0,295 naar 0,293 en blijft het zeer significant. Ook op basis van model 2 kan de nulhypothese dus verworpen worden. In dit geval lijkt voor elke procentpunt dat het aandeel mensen met een niet-westerse

migratieachtergrond in een wijk toeneemt, het percentage voorkeurstemmen op mensen met een niet-westerse migratieachtergrond toe te nemen met 0,295 procent.

De controlevariabele ‘opleidingsniveau’ is ook in dit model niet significant. Wat wel nog interessant is om op te merken, is dat de p-waarde wel is afgenomen van 0,198 naar 0,076. De richting van het effect klopt echter nog steeds niet. De nulhypothese kan dus zowel op basis van de p-waarde als de richting van het effect niet verworpen worden.

Bij de controlevariabele ‘lijstpositie’ lijkt een deel van het effect inderdaad voort te komen uit een partij-effect. Waar het effect in het eerste model nog -6,134 procent was, is dit effect in model 2 lager met -2,266 procent. Het effect is echter wel nog steeds zeer significant, wat betekent dat ook op basis van dit model de nulhypothese verworpen kan worden. Wanneer de hoogste niet-westerse kandidaat één plaats hoger op de kandidatenlijst staat, leidt dit tot een afname van het percentage stemmen op kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond voor die partij in een bepaalde wijk van 2,266 procent.

De controlevariabele MA_lijsttrekker was in het eerste model nog wel significant, maar het effect had niet de juiste richting. In het tweede model klopt de richting wel, maar is de variabele niet meer significant. Dit suggereert dat het significante effect van deze variabele in het eerste model verklaard kan worden door een partij-effect. Vermoedelijk maakt het niet uit of een partij een lijsttrekker met een migratieachtergrond heeft, maar ligt de verklaring bij de partij met de lijsttrekker met een migratieachtergrond zelf.

Vervolgens de variabelen die zijn toegevoegd aan dit model: de dummyvariabelen per partij om te kijken of er een partij-effect waar te nemen is. Wanneer deze worden toegevoegd, worden de dummyvariabelen ‘VVD’ en ‘NationaleBondTegenOverheidszaken’ door SPSS uit de regressie gehaald. Het is bij dummyvariabelen gebruikelijk dat een van deze variabelen uit de regressie wordt gelaten, omdat deze variabelen lineair afhankelijk van elkaar zijn. Door één van deze variabelen eruit te halen, kan het effect per dummyvariabele worden gemeten ten opzichte van de dummy die eruit is gehaald.

Omdat er echter niet één, maar twee variabelen uit de regressie wegvallen, kan er toch een probleem ontstaan in de vorm van multicollineariteit. Multicollineariteit ontstaat wanneer onafhankelijke variabelen sterk correleren met andere onafhankelijke variabelen in het model. Dit kan zorgen voor onbetrouwbare en instabiele schattingen van de regressie-coëfficiënten. Wanneer dit optreedt bij controlevariabelen vormt het echter geen probleem. Het heeft dan

namelijk geen effect op de relevante variabelen en de werking van de controlevariabelen wordt ook niet verzwakt (Allison, 2012). Om te zien bij welke variabelen multicollineariteit optreedt, is een test uitgevoerd, waarvan de resultaten als ‘collinearity statistics’ zijn toegevoegd aan tabel 6. Hierbij is vooral de ‘Variance Inflation Factor’ (VIF) van belang. De vuistregel is dat deze onder de 5 moet zijn om te kunnen stellen dat de multicollineariteit geen probleem vormt. In tabel 6 is te zien dat een aantal partij-dummyvariabelen en de controlevariabele ‘MA_lijsttrekker’ een VIF hebben van hoger dan 5. Voor de onafhankelijke variabele ‘samenstelling_wijk’ geldt dit niet (de waarde is 1,828). Dit betekent dat de multicollineariteit geen invloed heeft op het effect tussen de onafhankelijke- en de afhankelijke variabele, waardoor het geen probleem vormt.

Doordat ‘VVD’ en ‘NationaleBondTegenOverheidszaken’ niet meegenomen zijn in de regressie, kunnen deze niet worden meegenomen in de analyse. De partijen die wél meegenomen zijn kunnen geanalyseerd worden. De effecten kunnen als volgt geïnterpreteerd worden: wanneer een kiezer op partij X stemt, is het effect een hoger/lager percentage van de stemmen op kandidaten met een niet-westerse achtergrond. Hoeveel dit hoger of lager ligt, hangt af van de regressiecoëfficiënt. Bij GroenLinks is dit bijvoorbeeld: als een kandidaat op GroenLinks stemt is het percentage voorkeurstemmen op niet-westerse kandidaten in die wijk 9,414 procent hoger dan als er niet op GroenLinks wordt gestemd. Deze effecten lijken voor GroenLinks, CDA, P.v.d.A., Partij voor de Dieren, DENK, Haags Belang en Forum voor Democratie significant te zijn. De nulhypothese kan voor deze partijen dus verworpen worden. Voor de partijen waar het effect niet significant is, bijvoorbeeld bij Hart voor Den Haag, wordt de nulhypothese niet verworpen.

In model 2 is de intercept 15,293. Dit zou de waarde van de afhankelijke variabele ‘voorkeurstemmen’ zijn als de waarden van alle andere variabelen 0 zouden zijn. De waarde van R^2 is 0,692. Dit betekent dat het model 69,2 procent van de variabiliteit van de afhankelijke variabele verklaart. De R^2 change, die significant is, laat zien dat de R^2 is toegenomen met 0,330 ten opzichte van model 1. Het model verklaart dus 33 procent meer variabiliteit van de afhankelijke variabele, wat vermoedelijk verklaard worden door de individuele partij-effecten die significant zijn gebleken in het model.

HOOFDSTUK 5 – CONCLUSIE

In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken over de gevonden resultaten. Op basis daarvan wordt de onderzoeksvraag beantwoord. Vervolgens worden in de discussie de beperkingen en de implicaties van het onderzoek besproken. Ook worden hier suggesties gedaan voor vervolgonderzoek. Tot slot zullen bij de aanbevelingen de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van de resultaten besproken worden.

5.1. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAAG

In dit scriptieonderzoek is antwoord gezocht op de volgende vraag: ‘*Wat is de invloed van de samenstelling van een wijk naar migratieachtergrond op het aantal voorkeurstemmen dat een kandidaat met een migratieachtergrond behaalt in die wijk?*’. Hiervoor is een kwantitatief onderzoek uitgevoerd naar de voorkeurstemmen tijdens de gemeenteraadsverkiezing in Den Haag van 2022.

De resultaten laten zien dat wanneer er meer mensen met een niet-westerse migratieachtergrond in een wijk wonen, dit een positief effect heeft op het aantal voorkeurstemmen op kandidaten met een niet-westerse migratieachtergrond in die wijk. De vooraf opgestelde hypothese dat het percentage van de stemmen op een partij die voortkomt uit voorkeurstemmen op kandidaten met een niet-westerse achtergrond hoger zou zijn in wijken waar meer mensen met een niet-westerse migratieachtergrond wonen, is dus correct.

De regressieanalyse suggereert concreet dat een stijging van 1 procentpunt van het percentage mensen met een niet-westerse migratieachtergrond in een wijk, leidt tot een stijging van 0,293 procent van het percentage voorkeurstemmen op kandidaten met een niet-westerse achtergrond in die wijk.

Uit dit onderzoek is dus gebleken dat kandidaten met een niet-westerse achtergrond electoraal succesvoller zijn in wijken waar meer mensen wonen die net als hen een niet-westerse migratieachtergrond hebben.

5.2. DISCUSSIE

Dit onderzoek is een aanvulling op de literatuur over etnisch stemmen en in bredere zin op de literatuur over de personalisering van de politiek. Bij etnisch stemmen weegt de kiezer bij diens stemkeuze mee of een kandidaat net als de kiezer zelf ook een migratieachtergrond heeft. Door een (voorkeur)stem uit te brengen op een kandidaat die ook

een migratieachtergrond heeft, is de hoop dat die persoon beter weet hoe de belangen van die groep het best behartigd kunnen worden. De resultaten in dit onderzoek sluiten aan bij het beeld dat migratieachtergronden van de kiezer enerzijds en de kandidaat anderzijds van invloed kunnen zijn op het aantal stemmen dat kandidaten met een migratieachtergrond behalen. Dit onderzoek voegt toe dat het ook specifiek bij voorkeurskandidaten een rol kan spelen. Daarnaast is de stad Den Haag onderzocht, welke zeer sterk gesegregeerd is naar onder andere de migratieachtergrond van de bewoners. In eventueel vervolgonderzoek, zou het interessant kunnen zijn verder te onderzoeken of een dergelijke segregatie een rol kan spelen bij het electorale succes van voorkeurskandidaten, omdat de resultaten uit dit onderzoek dit wel impliceren.

In Amsterdam zijn onder andere door Kranendonk et al. (2018) vergelijkbare onderzoeken gedaan door middel van enquêtes onder Amsterdamse kiezers bij de gemeenteraadsverkiezingen. Hier wordt gesuggereerd dat een deel van de gevonden resultaten mogelijk verklaard zouden kunnen worden, doordat lijsttrekkers van verschillende partijen een migratieachtergrond hadden. In dit onderzoek is gecontroleerd voor een eventueel effect van de migratieachtergrond van de lijsttrekker, maar er is geen bewijs voor gevonden.

Bij de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek moet wel rekening worden gehouden met verschillende beperkingen in de opzet. Een van deze beperkingen is dat de selectie van de kandidaten met een niet-westerse achtergrond gedaan is op basis van achternamen. Met alleen een achternaam, is niet vast te stellen of een van de ouders van de kandidaat uit het buitenland komt en zo voldoet aan de definitie van ‘iemand met een migratieachtergrond’. Het zou dus kunnen dat er kandidaten geselecteerd zijn die al meerdere generaties in Nederland wonen. Deze opzet heeft voor dit onderzoek volstaan, omdat het onderzoek exploratief van aard was. Om echter hardere conclusies te kunnen trekken, zou een meer accurate selectie bij eventueel vervolgonderzoek gewenst zijn.

Een andere beperking waar rekening mee gehouden moet worden is dat er in het onderzoek waarschijnlijk sprake is van een geneste structuur in de dataset. De percentages stemmen die kandidaten met een niet-westerse achtergrond per wijk hebben behaald, zijn herhaald gemeten binnen wijken. De stemmen zitten daarom ‘genest’ binnen de wijken. Deze geneste structuur zou kunnen betekenen dat de statistische significanties overschat kunnen zijn. Enige terughoudendheid is dus geboden bij de interpretatie. Bij eventueel

vervolgonderzoek zou het wellicht goed zijn om een multi-levelanalyse uit te voeren, om te zien of het effect dan nog stand houdt.

De resultaten in dit onderzoek suggereren dus dat in wijken waar meer mensen met een migratieachtergrond wonen ook meer voorkeurstemmen worden uitgebracht op kandidaten met een migratieachtergrond. Het zou bij vervolgonderzoek interessant kunnen zijn om wijken waar veel mensen met een migratieachtergrond wonen verder te onderzoeken. Bijvoorbeeld via interviews kan onderzocht worden of mensen inderdaad de migratieachtergrond van een kandidaat meewegen bij hun stemkeuze. Daarnaast kan onderzocht worden wat dan maakt dat mensen dit meewegen. Zo blijkt uit eerder onderzoek dat de mobilisering van kiezers vanuit bepaalde groepen een rol kan spelen (Janssen, 2022).

5.3. AANBEVELINGEN

Uit eerder onderzoek is gebleken dat voorkeurstemmen de link tussen politici en kiezers kunnen versterken en dat het ervoor kan zorgen dat meer groepen doordringen tot hogere posities binnen politieke partijen. Wanneer ze ook echt verkozen worden, is dat bevorderlijk voor de representativiteit van de volksvertegenwoordiging, wat in het maatschappelijk belang is. De resultaten van dit onderzoek suggereren dat kiezers ook op basis van hun migratieachtergrond verbondenheid kunnen voelen met een bepaalde kandidaat, waardoor ze een voorkeurstem op die kandidaat uitbrengen.

Dit maakt dat het voor politieke partijen aan te raden is om kandidaten met een migratieachtergrond op de lijst te zetten, omdat deze onder mensen met een migratieachtergrond electorale successen kunnen boeken. Hierbij is net als in eerder onderzoek bevestigd dat hoe hoger een kandidaat op de lijst wordt gezet, hoe groter diens electorale succes zal zijn. Ook zou het interessant kunnen zijn om voor kandidaten met een migratieachtergrond een persoonlijke campagne op te zetten in wijken waar veel mensen met een migratieachtergrond wonen. Wanneer kandidaten met een migratieachtergrond daadwerkelijk verkozen worden tot de volksvertegenwoordiging, leidt dit daarnaast tot een betere representativiteit van die volksvertegenwoordiging.

Op voorkeurstemmen verkozen worden tot de gemeenteraad gebeurt overigens nog betrekkelijk weinig. Bij de gemeenteraadsverkiezing in Den Haag, die hier is onderzocht, zijn slechts 4 kandidaten verkozen die het zonder voorkeurstemmen niet gehaald zouden hebben (Lingen, 2022). Het is een maatschappelijk relevante vraag of dit niet makkelijker zou moeten

kunnen, bijvoorbeeld door een lagere voorkeursdrempel in te stellen. Als het makkelijker is om iemand op voorkeurstemmen te verkiezen, wordt een voorkeurstem meer waard. Dit zou wellicht meer mensen uit matig vertegenwoordigde groepen naar de stembus kunnen krijgen. Het effect van het hebben van een migratieachtergrond op individueel electoraal succes zou zo mogelijk versterkt kunnen worden.

Dit onderzoek is exploratief opgezet met als doel een aanzet te geven tot meer onderzoek naar etnisch voorkeurstemmen. De resultaten sluiten aan bij het beeld uit eerder onderzoek naar etnisch stemmen en tonen aan dat ook bij voorkeurstemmen etniciteit een rol kan spelen. Het lijkt dus zeker relevant om meer onderzoek te doen naar stemmen op de andere de kandidaten op de kieslijst, in plaats van alleen naar de partijen of de lijsttrekkers.

LITERATUURLIJST

- Allison, P. (2012, 10 september). *When Can You Safely Ignore Multicollinearity?* Statistical Horizons. Geraadpleegd op 9 juni 2022, van <https://statisticalhorizons.com/multicollinearity/>
- Andeweg, R. B., & Irwin, G. A. (2014). *Governance and Politics of the Netherlands* [E-book]. Palgrave Macmillan
- Boelhouwer, P. J. (2002). Segregation and Problem Accumulation in the Netherlands: The Case of the Hague. *Urban Geography*, 23(6), 560–580. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.23.6.560>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2022a, 24 februari). *Wat verstaat het CBS onder een allochtoon?* Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 24 maart 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/faq/specifiek/wat-verstaat-het-cbs-onder-een-allochtoon->
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022b, 25 februari). *Hoe verschillen opleiding en schoolkeuze naar migratieachtergrond?* Geraadpleegd op 7 april 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoe-verschillen-opleiding-en-schoolkeuze-naar-migratieachtergrond-#:~:text=Van%20de%20bevolking%20van%2025,procent%20hbo%20of%20unive%20rsitair%20opgeleid.>
- Dalton, R.J. (2002). Political Cleavages, Issues, and Electoral Change. In L. LeDuc, R.G. Niemi & P. Norris (Eds.), *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting* (pp. 189-209). London: Sage.
- Gemeente Den Haag. (2018). *N11 Gemeenteraadsverkiezing 2018* [Dataset]. <https://uitslagen.denhaag.nl/gemeenteraadsverkiezing/documenten/>
- Gemeente Den Haag. (2021). *Den Haag in Cijfers*. Den Haag in Cijfers. Geraadpleegd op 3 mei 2022, van <https://denhaag.incijfers.nl/>
- Gemeente Den Haag. (2022). *Volledige uitslag Gemeente Den Haag* [Dataset]. https://uitslagen.denhaag.nl/gemeenteraadsverkiezing_2022/documenten/
- Gemeente Den Haag. (Z.d.). *Bevolking Gemeente Den Haag*. Den Haag. Geraadpleegd op 28 januari 2022, van <https://denhaag.incijfers.nl/dashboard/overzichten/bevolking>

- Janssen, C. (2022). Shaping the (dis)advantage: the impact of partisan and demographic factors on ethnic minority candidates' success in preferential voting systems. Evidence from the Brussels case. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 32(1), 22–45. <https://doi.org/10.1080/17457289.2020.1746966>
- Kiesraad. (2020, 28 december). *Zetelverdeling over kandidaten*. Verkiezingen | Kiesraad.nl. Geraadpleegd op 28 januari 2022, van <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/tweede-kamer/uitslagen/zetelverdeling-over-kandidaten>
- Kranendonk, M., Lekkerkerker, E., Michon, L., & Vermeulen, F. (2018). *Opkomst en stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018*. Gemeente Amsterdam: Onderzoek, Informatie en Statistiek. <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/opkomst-en-stemgedrag-amsterdammers-met-migratieachtergrond-2018>
- Lingen, I. (2022, 18 maart). *Deze vier kandidaat-raadsleden hebben voldoende stemmen voor een eigen zetel*. Den Haag FM. Geraadpleegd op 10 juni 2022, van <https://www.denhaagfm.nl/dhfm/4544665/deze-vier-kandidaat-raadsleden-hebben-voldoende-stemmen-voor-een-eigen-zetel>
- Marcinkiewicz, K., & Jankowski, M. (2014). When There's No Easy Way Out: Electoral Law Reform and Ballot Position Effects in the 2011 Hamburg State Elections. *German Politics*, 23(1–2), 103–117. <https://doi.org/10.1080/09644008.2014.916692>
- Nagtzaam, M. (2021, 6 april). *Percentage voorkeurstemmen* [Grafiek]. Stuk Rood Vlees. <https://stukroodvlees.nl/voorkeurstemmen-bij-de-tweede-kamerverkiezingen-2021-een-record-maar/>
- Nagtzaam, M. A. M., & Van Erkel, P. F. A. (2016). Preference votes without preference? Institutional effects on preference voting: an experiment. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 27(2), 172–191. <https://doi.org/10.1080/17457289.2016.1243542>
- Rijksoverheid. (2015, 1 december). *Verkiezingsuitslagen Gemeenteraad 2014* [Dataset]. <https://data.overheid.nl/dataset/verkiezingsuitslagen-gemeenteraad-2014#panel-resources>

- Stichting Kiezersonderzoek Nederland (SKON). (2018). *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2018*. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/media/255923/lokaal-kiezersonderzoek-2018-democratie-dichterbij.pdf>
- Stichting Kiezersonderzoek Nederland (SKON). (2021). *Versplinterde vertegenwoordiging: Nationaal Kiezersonderzoek 2021*. <https://www.dpes.nl/wp-content/uploads/2021/11/NKO-2021-Versplinterde-vertegenwoordiging.pdf>
- Van den Berg, J. (2022, 17 maart). *Historisch lage opkomst, lokalen stomen door: de belangrijkste conclusies van de verkiezingen*. De Volkskrant. Geraadpleegd op 23 maart 2022, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/historisch-lage-opkomst-lokalen-stomen-door-de-belangrijkste-conclusies-van-de-verkiezingen~bef8eb78/>
- Van der Heijden, T., & Van Heelsum, A. (2010). *Opkomst en stemgedrag van migranten tijdens gemeenteraadsverkiezingen van 3 maart 2010 in Amsterdam*. IMES-report series. <https://avanheelsum.socsci.uva.nl/2010%20Heijden%20Heelsum%20Stemgedrag.pdf>
- Van Holsteyn, J. J., & Andeweg, R. B. (2012). Tweede Orde Personalisering: Voorkeurstemmen in Nederland. *Res Publica*, 54(2), 163–191. <https://doi.org/10.5553/rp/048647002012054002002>
- Wauters, B., Verlet, D., & Ackaert, J. (2012). Giving More Weight to Preferential Votes: Welcome or Superfluous Reform? The Case of the Local Elections in Flanders (Belgium). *Local Government Studies*, 38(1), 91–111. <https://doi.org/10.1080/03003930.2011.629193>